

**Eduskunta
Sivistysvaliokunta**

**HE 106/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle valtion
talousarvioksi vuodelle 2018**

Talousarvioesitys ja vapaa sivistystyö

Vapaa Sivistystyö ry toteaa, että ensi vuoden valtion talousarvioesitys on vapaan sivistystyön osalta julkistalouden tilanne huomioon ottaen asiallinen. Vapaan sivistystyön perusrahoitus turvataan esityksessä kaikkien työmuotojen osalta, vaikkakin perusrahoitus on alentunut vuodesta 2011, jolloin ensimmäiset merkittävät leikkaukset tehtiin.

Vapaa Sivistystyö ry tervehtii ilolla, että vapaan sivistystyön oppilaitokset voivat toteuttaa ensi vuodesta lähtien maahanmuuttajien uutta kotoutumiskoulutusmallia, jossa keskitytään kotoutumissuunnitelman mukaisiin luku- ja kirjoitustaidon sekä suomen/ruotsin kielen opintoihin joustavalla tavalla. Koulutuksen toteuttamiseen ohjataan 4 927 000 euroa, mikä mahdollistaa koulutuksen aloittamisen uuden järjestämismallin mukaisella tavalla.

Valtion talousarvioesityksellä ja vapaan sivistystyön lain tarkistamisella ratkaistaan myös Lehtimäen opiston rahoitus, joka on ollut vuosittain rahoituksellisten erityisjärjestelyjen kohteena. Vapaa Sivistystyö ry pitää tätä hyvänä asiana.

Avoin yliopisto-opetus ja vapaan sivistystyön oppilaitokset

Vapaan sivistystyön oppilaitokset tarjoavat nuorille, jotka haluavat suorittaa korkeakouluopintoja, väylän avoimen yliopiston ja avoimen ammattikorkeakoulun kautta. Avoimet yliopisto-opinnot ovat suosittuja, koska yliopistot ovat olleet halukkaita ja valmiita yhteistyöhön vapaan sivistystyön oppilaitosten kautta. Ammattikorkeakouluilta samantyyppistä yhteistyöhalua ei ole löytynyt, minkä vuoksi avoimet ammattikorkeakouluopinnot ovat vähäisiä.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset järjestävät avointa yliopisto-opetusta yhteistyössä yhden tai useamman yliopiston tiedekunnan kanssa. Yhteistyövalintoja on ohjannut enemmän oppiainevalikoima kuin alueellinen läheisyys.

Vapaan sivistystyön oppilaitoksissa toteutettiin vuonna 2014 yhteensä lähes 70 000 opetustuntia avoimen yliopiston opintoja. Tunneista kesäyliopistot tuottivat 66 prosenttia, kansanopistot 25 prosenttia ja kansalaisopistot 9 prosenttia. Kesäyliopistoille avoimet yliopisto-opinnot ovat merkittävä koulutustehtävä suomalaisessa koulutusjärjestelmässä.

Avoimen yliopiston opiskelijoita oli vapaan sivistystyön oppilaitoksissa yli 110 000. Määrä on vähentynyt jonkin verran viime vuosina. Vapaan sivistystyön oppilaitosten osuus avoimen yliopiston kokonaisopiskelijamäärästä on vähän yli 20 prosenttia.

Kesäyliopistojen avoimen yliopiston opettajat ovat yliopiston opettajia. Kansanopistoissa avoin yliopistokoulutus on nivottu osaksi pitkien linjojen opintoja, ja pääosa opettajista on opistojen henkilöstöä. Kansalaisopistoissa avoimen yliopiston kursseja järjestetään paljon monimuoto-opintoina, joissa opistossa toimii opinto-ohjaajan vetämä vertaisryhmä.

Vapaan sivistystyön mahdollisuudet avoimen korkeakouluopetuksen antamiseen yhteistyössä korkeakoulujen kanssa

Moni toiselta asteelta valmistunut nuori haluaa siirtyä opiskelemaan korkeakouluun. Monen osalta toive ei heti toteudu. Syntyy ns. välivuosi, jonka nuori voi kuitenkin hyödyntää opiskelemalla vapaan sivistystyön oppilaitoksessa ja suorittamalla esimerkiksi avoimia korkeakouluopintoja.

Nuori voi opiskella vapaan sivistystyön oppilaitoksessa avoimen yliopiston kautta haluamia oppiaineita. Tutustumalla yliopisto-opintoihin nuori saa vahvistusta suunnitelmilleen ja varmuutta valinnoilleen. Opiskelu avoimessa yliopistossa antaa valmiuksia akateemiseen opiskeluun ja lisää mahdollisuutta tulla valituksi korkeakouluun. Lisäksi suoritettavat opintopisteet ovat jo valmiina, jos/kun opiskelu tutkinto-opiskelijana lähtee käyntiin.

Avointen korkeakoulujen itsensä järjestämät opinnot ovat kustannuksiltaan opiskelijoille 8-15 euroa/opintopiste. Vapaan sivistystyön oppilaitoksessa opiskelija joutuu maksamaan avoimen yliopiston opinnoista huomattavasti korkeamman summan. Mikäli avoimen korkeakoulun opinnot voisi toteuttaa vapaan sivistystyön oppilaitosten kautta samalla opiskelijahinnalla kuin yliopistoissa, avoimia korkeakouluopintoja suoritaisi nykyistä huomattavasti useampi.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset järjestävät avoimia yliopisto-opintoja sekä syys- ja kevätlukukausina että kesällä, jolloin yliopistot, korkeakoulut ja ammattikorkeakoulut eivät toimi. Kesäopinnot tehostavat avoimen korkeakouluopetuksen tarjontaa sekä alueellisesti että ajallisesti.

Vapaan sivistystyön oppilaitokset ohjaavat ja neuvovat opiskelijoita opintojen alussa ja kestäessä. Ohjausta annetaan sekä verkkovälitteisesti että kasvotusten. Varsinkin aikuisopiskelijoille opinto-ohjaus ja neuvonta ovat oleellisen tärkeitä. Ne nopeuttavat opintoja ja ehkäisevät opintojen keskeyttämisiä. Opintojen ohjaus korostuu väyläopinnoissa.

Avoimet korkeakouluopinnot ovat merkittävä koulutustehtävä kesäyliopistoissa, kansanopistoissa ja kansalaisopistoissa. Nämä oppilaitokset haluavat järjestää jatkossakin avoimen korkeakoulun opintoja ja kehittää niitä yhteistyössä korkeakoulujen kanssa.

Avoimesta korkeakoulutuksesta tutkinto-opiskelijaksi siirtymiseen liittyvät esteet ja mahdollisuudet sekä jo opitun tunnistaminen ja tunnustaminen.

1. Avoimen yliopiston väylät

- Tiedekuntien avaamat avointen yliopistojen väyläkiintiöt ovat liian pieniä eivätkä vastaa tarvetta. Väyliä avaaminen todelliseksi mahdollisuudeksi purkaisi painetta hakeutua pääsykokeiden kautta tutkinto-opiskelijoiksi. Väylän kautta opiskelemaan siirtyvät tuottavat kustannustehokkaasti tutkintoja. Vain alle 1 prosentti saa opiskelupaikan väylän kautta koko korkeakoulujärjestelmän tasolla. Avoimen yliopiston kautta yliopistoon hakeutuvat opiskelijat ovat motivoituneita ja suorittavat opinnot tehokkaasti.
- Yliopistoilla ei ole aitoa halua avata kandidaattiopintoja vapaan sivistystyön toimijoiden kautta toteutettaviksi ja tarjota niiden kautta opiskelumahdollisuuksia. Mahdollisuudet ovat jopa vähentyneet viime vuosina. Aidot kandidaattiväylät tuottaisivat yliopistoille kustannustehokkaita maistereita.

2. Yhteistyösopimukset

. Sopimuskäytäntö opetuksen järjestämisoikeuksiin liittyen on vapaan sivistystyön oppilaitosten ja yliopistojen välillä periaatteessa toimiva. Sitä voisi kuitenkin kehittää seuraavilta osin: yliopistot perivät nykyisin vapaan sivistystyön oppilaitoksilta melko korkeita järjestämismaksuja. Tämä ei ole johdonmukaista siihen nähden, että vapaan sivistystyön toimijoiden tuottamat opintopisteet ovat taloudellisesti ”kannattavia” yliopistoille. Nykyinen maksukäytäntö mukaan lukien muutoinkin kalliit järjestämiskustannukset (mm. opetuspalkkiot) ovat johtaneet siihen, että vapaan sivistystyön oppilaitoksissa avoimen yliopiston opintomaksut ovat huomattavan korkeita eivätkä aidosti anna tasarvoisia osallistumismahdollisuuksia kansalaisille. Mikäli maksukäytäntö purettaisiin ja

mikäli vapaan sivistystyönoppilaitokset saisivat enemmän tukea avoimen yliopisto-opetuksen järjestämiseen, olisivat yhteistyömahdollisuudet huomattavasti nykyistä paremmat.

- Yliopistojen vapaan sivistystyön toimijoille myöntämät opetuksen järjestämisoikeudet eivät ole riittävän varmalla tasolla ennakoitavissa, mikä hankaloittaa pitkän tähtäimen suunnittelua niin oppilaitos- kuin yksilötasollakin. Tämän esteen poistaisivat esimerkiksi viiden vuoden määräaikaissopimukset yliopiston ja vapaan sivistystyön toimijan välillä.
- Opetuksen järjestämisoikeuksia ei saada aina oppiaineisiin, joihin alueella olisi tarvetta.

3. Opitun tunnistaminen ja tunnustaminen

- Opitun tunnistamista ja tunnustamista tulee vahvistaa esimerkiksi siten, että vapaassa sivistystyössä tehtyjä opintoja voisi liittää osaksi korkeakoulututkintoja soveltuvin osin. Tämä edellyttäisi vapaan sivistystyön toimijoilta aiempaa selkeämpää opintotavoitteiden määrittelyä ja opintojen pisteyttämistä. Toki edelleenkin jopa ammattikorkeakouluopintojen hyväksyminen yliopisto-opintojen osaksi kangertelee esim. kieliopintojen osalta. Bolognan sopimukseen ei kaikin osin vielä toteudu; esimerkiksi maantieteen perusopinnot toisessa yliopistossa tehtynä eivät anna mahdollisuutta jatkaa aineopintoihin ilman viiden opintopisteen täydennysmoduulia.

4. Opintososiaaliset edut

- Opintososiaalisten etujen puuttuminen avoimia korkeakouluopintoja opiskelevilta ei kannusta tehokkaaseen opiskeluun.

5. Muuta

. Korkeakoulujen tutkinto-opiskelijoille tulisi voida tarjota sujuvia ratkaisuja valita opintoihinsa työllistymistä edistäviä sivuaineita muista kuin omista yliopistoistaan. Tähän on kaikki mahdollisuudet olemassa. Sivuaineiden saaminen vapaan sivistystyön oppilaitosten koulutustarjontaan riippuu yhteistyöyliopistoista.

- Ammattikorkeakoulujen kanssa tehtävä yhteistyö koetaan vapaan sivistystyön oppilaitoksissa tärkeäksi, joskin se on edelleen merkittävästi vähäisempää kuin yliopistojen kanssa tehty yhteistyö. Ammattikorkeakoulujen halukkuus yhteistyöhön vapaan sivistystyön oppilaitosten kanssa on kuitenkin suhteellisen vähäistä.

Korkeakoulujen opiskelijavalintajärjestelmä ja vapaan sivistystyön oppilaitosten opinnot

Korkeakoulujen opiskelijavalintajärjestelmiä uudistetaan osana korkeakoulutuksen kehittämisen kärkihanketta. Asiaa on selvitetty opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmässä (Valmiina valintoihin - Ylioppilastutkinnon parempi hyödyntäminen korkeakoulujen opiskelijavalinnoissa, Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016:37), jossa laadittiin toimenpideohjelmaa ylioppilastutkinnon paremmaksi hyödyntämiseksi korkeakoulujen valintamenettelyissä. Raportissa esitetään, että korkeakouluihin tulisi valita opiskelijat pääosin toisen asteen tutkintotodistuksella ja valittavien tulisi olla suureksi osaksi juuri toisen asteen suorittaneita. Uudistusta on toimeenpantu ennen työryhmän esittämän laajapohjaisen lausuntokierroksen tuloksia. Valmistelutyössä ei ole huomioitu lainkaan vapaan sivistystyön opintoja ja niiden opiskeluvalmiuksia kehittäviä ja korkeakouluopintoja nopeuttavia vaikutuksia. Vapaan sivistystyön opinnoissa opiskeluvalmiudet, akateemiset taidot ja vuorovaikutustaidot kehittyvät avoimen yliopiston opintojen ohessa. Samaan aikaan oma uravalinta tarkentuu opinto-ohjauksen ansiosta. Myöskään avoimen yliopiston tarjoamia vaihtoehtoja ei ole riittävästi huomioitu.

Korkeakoulujen yhteishaku-uudistuksen yhteydessä (v. 2014) todettiin hallituksen esityksessä, että mahdollisuus olla ottamatta vastaan opiskelupaikkaa vähentää keskeyttämiä ja kohdentaa opiskelupaikat motivoituneemmille hakijoille. Ensikertalaisena kohdeltavan hakijan määritelmän tulee jatkossakin sisältyä valintamenettelyihin ja sen tulee tarkoittaa myös niitä hakijoita, jotka eivät ole ottaneet vastaan opiskelupaikkaa. Korkeakoulujen tulossopimukseen nyt kirjattu vaade siitä, että vuodesta 2020 tulee 80 prosenttia hakijoista valita perustuen määritelmään "todellisia uusia hakijoita". Tämä voi johtaa opiskelijavalintojen uudistuksen yhteydessä myös parlamentaarisesti hyväksytyyn periaatteen ja yksilön oikeuksien vaarantumiseen.

Joustava pääsy korkeakouluopintoihin pitää turvata. Tarvitaan myös akateemisiin opintoihin valmentavia koulutuksia, jotka ovat kaikkien saatavilla, taloudellisesta asemasta ja kotipaikasta riippumatta. Vapaan sivistystyön opinnot ovat nopeuttaneet merkittäväällä tavalla opiskelijoiden valmistumista yliopistosta opiskelijoiden korkeakouluvalmiuden ansiosta.

Suomalaisen koulutuspolitiikan ydin on elinikäistä oppimista tukevassa eteenpäin kannustavassa koulutuspolussa. Ylioppilastutkinnon painottaminen voi johtaa päinvastaiseen tulokseen: tuleviin opintoihin valmistautumisen sijaan panostetaankin jo suoritettujen opintojen ja niiden tulosten parantamiseen. Opintopolulla ei siis edetä, vaan sitä paikkaillaan takaperoisesti. Opiskelijoiden ja yhteiskunnan kannalta järkevämpää olisi,

että aika käytettäisiin opiskeluvalmiuksia lisääviin opintoihin ja avoimiin korkeakoulu-opintoihin. Avoimen yliopiston opintoihin perustuvan valintajärjestelmän pitäisi olla rinnakkainen, ei toissijainen. Sille pitäisi varata merkittävä osa valintakiintiöistä.

Vapaa Sivistystyö ry katsoo, että ”toinen mahdollisuus”, avoimen korkeakoulutuksen väylät, AHOT-prosessit, ikäneutraali ja elinikäisen oppimisen periaatteelle rakennettu joustava koulutusjärjestelmä ovat sitä mihin tulisi pyrkiä. Vaihtoehtoisia väyliä tulee avata ja vahvistaa – ei sulkea.

Helsingissä 3. päivänä lokakuuta 2017

Vapaa Sivistystyö ry – Fritt Bildningsarbete rf

Hallitus
psta

Aaro Harju
puheenjohtaja